

- **שם המחקר :** בדיקת יעילות תכנית הכשרה למרפאים בעיסוק בחינוך המיוחד לפיתוח יכולות להעברת ידע והובלת יוזמות לקידום התערבות ממוקדת-השתתפות עבור תלמידים עם מוגבלויות
- **שנה :** 2025
- **סוג מחקר :** מחקר
- **מס' קטלוגי :** 890-714-2023
- **שמות החוקרים:** ד"ר יונת יבזורי, ד"ר מיכל ויסמן ניצן, ד"ר דנה ענבי
- **רשות המחקר:** מכללת אורנים

### תקציר מנהלים

**מחקר זה נערך בסיוע מענק מקרן שלם.**

**רקע למחקר:** ארגון הבריאות העולמי הגדיר השתתפות בפעילויות ובעיסוקים משמעותיים כמוקד מרכזי להתערבות למען ילדים עם מוגבלויות. בישראל חיים מעל 300,000 ילדים ובני נוער עם מוגבלות (11% מכלל הצעירים), הנתקלים בחסמים רבים בהשתתפות בפעילויות משמעותיות ביחס לבני גילם. למרות הידע המחקרי המצטבר על חשיבות ההשתתפות ופיתוח כלי הערכה ותוכניות התערבות יעילות, ניכר פער משמעותי בין הידע התאורטי ליישום בפועל במערכת החינוך, בייחוד בעבודה עם תלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, חושית, פיזית ותקשורתית. לשם צמצום פער זה פותחה תוכנית הכשרה ייחודית למרפאות בעיסוק ולפיזיותרפיסטיות במערכת החינוך המיוחד, במסגרת רפורמת "אופק חדש" ובתיאום עם האגף לחינוך מיוחד – "מודלים וכלים להובלת שינוי ממוקד-השתתפות בעשייה במסגרת החינוכית". התוכנית נועדה לפתח תפקיד של "סוכן שינוי" (Knowledge-broker), הפועל להטמעת התערבויות ממוקדות השתתפות במערכת החינוך.

### **מטרות המחקר**

המחקר בחן שלושה היבטים מרכזיים של יעילות תוכנית ההכשרה:

1. **יכולת תכנון יוזמות מערכתיות:** בחינת היכולת של המשתתפות לתכנן יוזמה סדורה להעברת ידע ממוקדת-השתתפות במוסדות החינוכיים שהן עובדות בהם.
2. **פיתוח תפקיד סוכן השינוי:** הערכת השינוי בתפיסה העצמית של המשתתפות ביחס לביצוע ותרומת פעולותיהן בשלושת תחומי התפקיד - "מנהל ידע", "מקשר", ו"בונה יכולות".
3. **הבניית משמעות התפקיד:** הבנת חוויית המשתתפות מההתנסות בתפקיד סוכן שינוי והשפעתה על זהותן המקצועית.

### **שיטת המחקר**

המחקר שילב גישות מחקר כמותית ואיכותנית. השתתפו בו 15 נשים: 13 מרפאות בעיסוק (86.7%) ושתי פיזיותרפיסטיות (13.3%) עם ותק של 4–32 שנים במערכת החינוך המיוחד, 73.3% בעלות תואר שני שנרשמו

לתוכנית הכשרה "מודלים וכלים להובלת שינוי ממוקד-השתתפות בעשייה במסגרת החינוכית". התוכנית כללה שלוש שעות אקדמיות על פני חמישה חודשים, מבוססת על מפת דרכים להעברת ידע – *P-KT roadmap*. כלי מחקר: שאלון דמוגרפי, סקר מרכיבי תפקיד סוכן. שינוי להשתתפות Knowledge Brokers Role Components Survey - KBRCS שהועבר בשלוש נקודות זמן – בתחילת תוכנית ההכשרה, במפגש החמישי ובסיום ההכשרה, מערך שבעה קריטריונים להערכת איכות יוזמות העברת ידע ממוקד-השתתפות, מדריך ריאיון לקבוצות מיקוד בסיום התוכנית.

בתוכנית ההכשרה התבקשו המשתתפות לתכנן וליישם יוזמות במסגרות עבודתן המקדמות השתתפות של תלמידים בסביבות בית הספר והגן בתחומי עיסוק שונים, כגון משחק, למידה, פנאי, עבודה והשתתפות חברתית. את היוזמות העריכו מעריכות חיצוניות בסיום תוכנית ההכשרה.

### ממצאים עיקריים

- ארבע-עשרה מתוך חמש-עשרה המשתתפות הצליחו לפתח יוזמות מערכתיות איכותיות (ציון ממוצע 90.12 מתוך 105). היוזמות הדגימו יכולת גבוהה בזיהוי שותפים, הגדרת מטרות ממוקדות השתתפות וזיהוי מוכנות ארגונית לשינוי. נמצאו אתגרים בשילוב אסטרטגיות הפעולות ביוזמות ברמות האקולוגיות מיקרו, מזו ומקרו לצד שינוי מובהק ביישום אסטרטגיות בכל הרמות האקולוגיות.
- נמצאה עלייה מובהקת בביצוע פעולות של סוכן שינוי מתחומי "מנהל ידע" ו"בונה יכולות" לאורך התוכנית. כמו כן נמצאה התקדמות מובהקת בשלבי מוכנות משתתפות המחקר להטמעת ידע מעמדה של "אני לא יכולה" ו"אני לא יודעת" דרך "אני מנסה" ו"אני עושה" עד ל"אנחנו עושים" – ביטוי להטמעה משותפת כחלק מתרבות הארגון.
- הערכת התרומה של הפעולות לשינוי הייתה גבוהה מהביצוע בפועל, מה שמעיד על תהליך הדרגתי של מעבר מידע קונספטואלי לידע אינסטרומנטלי.
- ניתוח קבוצות המיקוד חשף ארבע תמות מרכזיות: א) הבנה מעמיקה של מושג ההשתתפות: פיתוח שפה מקצועית משותפת ומדויקת; ב) זיהוי אסטרטגיות מגוונות לקידום שינוי: למידת עמיתים, עבודת צוות וקשר עם ההנהלה; ג) גיבוש זהות מקצועית כסוכן שינוי: מעבר מתפיסה ממוקדת-ילד לעמדה מערכתית; ד) זיהוי גורמים תומכים וחוסמים: הנהלה מחויבת לשינוי כגורם תומך מרכזי, עומס וחוסר זמן כחסמים עיקריים.

### מסקנות והמלצות

1. התוכנית הוכחה כיעילה בפיתוח סוכני שינוי המסוגלים לתכנן ולהוביל יוזמות מערכתיות לקידום השתתפות של תלמידים במוסדות חינוך.
2. קיימת חשיבות קריטית לפעולה משולבת בכל הרמות האקולוגיות לצורך יצירת שינוי בר-קיימה.
3. תמיכה ארגונית מתמשכת והכרה בתפקיד הן תנאים הכרחיים להצלחת התהליך.

### המלצות יישומיות למערכת החינוך

- הרחבת המחקר ובדיקת מיסוד התפקיד של סוכן שינוי: פיתוח תפקידים פורמליים של "מובילי שינוי ממוקד-השתתפות" במסגרות החינוך המיוחד. הגדרה ברורה של תחומי אחריות, סמכויות ותהליכי עבודה. הכרה רשמית בתפקיד כחלק מהמבנה הארגוני.

- הקצאת משאבים ייעודיים: הקצאת שעות מוגדרות לפעילות כסוכן שינוי, משאבים לפיתוח חומרים, הדרכות וכלי עבודה, תמיכה מקצועית באמצעות גישה למאגרי מידע אקדמיים, והשתתפות בכנסים ובימי עיון.
- תמיכה מערכתית ביישום תפקיד של סוכן שינוי לקידום התערבות ממוקדת-השתתפות, הכשרת הנהלה באמצעות ימי עיון והשתלמויות למנהלים על חשיבות ההשתתפות, פיתוח שפה משותפת והטמעת מושגי השתתפות בקרב כלל הצוות החינוכי, יצירת קבוצות תמיכה באמצעות מפגשים סדורים של סוכני שינוי מארגונים שונים.
- פיתוח מנגנוני הערכה ומעקב, כלים להערכת השפעת היוזמות על השתתפות התלמידים, הגדרת מדדים לבחינת השינוי הארגוני לאורך זמן ותיעוד ושיתוף של סיפורי הצלחה ולמידה מכישלונות.

#### סיכום

המחקר מדגים את הפוטנציאל הטמון בפיתוח תפקיד סוכן השינוי כגורם מגשר בין הידע המחקרי לפרקטיקה בשדה הקליני. התוכנית מספקת מודל ישים לגישור על הפער הקיים ולקידום התערבות ממוקדת-השתתפות עבור תלמידים עם מוגבלויות במערכת החינוך. הצלחת המודל תלויה בשילוב של הכשרה איכותית, תמיכה ארגונית מתמשכת והכרה מערכתית בחשיבות התפקיד. יישום ההמלצות המוצעות יאפשר למערכת החינוך לממש את הפוטנציאל של גישת ההשתתפות לשיפור איכות החיים והרווחה של תלמידים עם צרכים מיוחדים.

**מילות מפתח:** השתתפות, סוכן שינוי, העברת ידע, ריפוי בעיסוק, חינוך מיוחד, מפת הדרכים להעברת ידע – P-KT roadmap

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)